

RECENZE

Halász Ivan. *Minulost' a symbolika v ústavách štátov strednej Európy*. Praha: Ústav státu a práva Akademie věd ČR, 2019, 151 s.

Recenzované dílo spatřilo světlo světa s vročením směřovaným do loňského roku počátkem roku letošního. Zelená obálka brožury ladí s tématem publikace: zelená symbolizuje mimo jiné naději spojenou s regenerací a čerpáním nové síly, ale je to také barva démonů a zlých duchů. Symboly mohou působit oběma směry. A to se týká i symbolů, jimiž státy oficiálně vyjadřují svoji vlastní jedinečnost a svrchovanost a k nimž se hlásí, zvláště ve svých ústavách. I to je jeden z motivů rezonujících *Halászovou* prací.

Knih věnovaných z různých oborů státní symbolice, přirozeně v rozličné kvalitě, v disparátním zaměření a vykazujících různý rozsah není málo.¹ *Halászova* monografie z nich dosti vybočuje jak výběrem témat, neboť se nezabývá jen běžně vnímanými státními symboly, tak i zpracováním pojednané problematiky orientací na několik středoevropských států, konkrétně Česko, Maďarsko, Polsko a Slovensko, se zaměřením na současnost i na předchozí vývoj, zejména ve XX. století, ale i s odůvodněnými exkursy do doby dřívější. Autor, vystudovaný právník a historik dosáhnuvší akademických hodností v oborech slavistiky, státovědy a práva, disponuje profesionální kompetencí k zpracování pojednané problematiky. Již to také osvědčil větším počtem svých dřívějších děl.² Recenzovaná publikace na ně navazuje, přináší nové poznatky, podněty i myšlenky, a posouvá tak stav poznání v oblasti, která se ocitá na pomezí věd právních, historických, etnografických a politologických, jakož i některých pomocných věd historických (heraldiky, faleristiky, vexilologie), a tudíž připomíná v nejednom směru spíše *No Man's Land*. Přínos *Halászova* díla je především v tom, že se v komparativním juristickém zkoumání vydal na pole, jemuž se právníci v naznačeném tematickém záběru spíše vyhýbají.

Autor opatřil publikaci úvodem, po němž následuje šest kapitol, vnitřně dále strukturovaných. Následuje příloha (s. 129 a násl.) s úvodními texty (přetištěnými preambulemi

¹ Např. AUGUSTIN, Josef. *Česká republika ve znacích, symbolech a erbech*. Sokolov: Arbor, 1997; BAUSINGER, Hermann. *Typisch deutsch: Wie deutsch sind die Deutschen?* München: C. H. Beck, 2007; BRUCKMÜLLER, Ernst. *Symbole osterreichischer Identität zwischen „Kakanien“ und „Europa“*. Wien: Wiener Vorlesungen. Picus, 1887; DIEM, Peter. *Die Symbole Österreichs: Zeit und Geschichte in Zeichen*. Salzburg: A & M, 1995; GEL, František. *Internacionála a Marseillaisa: dvě vítězné písně*. Praha: Mír – Družstevní práce, 1952; SEDLÁČEK, Pavel – GREGOROVÍČOVÁ, Eva (eds). *Česká panovnická a státní symbolika: vývoj od středověku do současnosti: katalog výstavy: 28. září – 31. října 2002*. Praha: Státní ústřední archiv, 2002; REICHEL, Peter. *Schwarz – Rot – Gold: Kleine Geschichte deutscher Nationalsymbole nach 1945*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2007; VOJTÍŠEK, Václav. *Naše státní znaky: staré i nynější*. Praha: Vesmír, 1921.

² Srov. např. *Halászovy práce HALÁSZ, Ivan. Uhorsko a podoby slovenskej identity v dlhom 19. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2011; HALÁSZ, Ivan. *Symbolic Elements in the Preambles to the Constitutions of the Visegrad Countries*. *Acta Juridica Hungarica*. 2001, roč. 52, č. 2, s. 126–132; HALÁSZ, Ivan. *Államfő, parlament, kormány. Az államszervezet fejlődése a visegrádi államokban 1989 után*. Budapest: Lucidus Kiadó, 2014; HALÁSZ, Ivan. *Symbolika a ústava. Symbolické prvky v maďarskom Základnom zákone z roku 2011*. In: CVRČEK, František – JERMANOVÁ, Helena (eds). *Metamorfózy práva ve střední Evropě V. Pěkrásný nový svět nebo ostrov?* Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 61–68; nebo HALÁSZ, Ivan. *Svätá koruna v základnom zákone Maďarska z roku 2011*. In: BREZINA, Peter – JERMANOVÁ, Helena (eds). *Metamorfózy práva ve střední Evropě VI. Hledá se Prometheus?* Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2018, s. 16–25. Na některé citované i na své další texty autor poukazuje i v recenzované knize (např. na s. 8, 33, 68, 120 nebo 147).

ústav nebo konstitučních ustanovení preambuli doplujících), poté krátký autorský medailonek, přehled použité literatury a anglické resumé.

V úvodu autor poukazuje, že funkcí ústav není jen stanovit, jak bychom řekli s klasi- kem, „základy ústrojí státního“³ v mocensko-technickém smyslu, tj. upravit organizaci a rozdělení veřejné moci, ale posílit tyto základy také úsilím o politickou, kulturní a emo- cionální integraci většiny obyvatelstva státu. Se zřetelem k tomu se ústavodárce „většinou pokouší vytvořit svůj vlastní historický narativ“ (s. 8). V textech ústav se k tomu účelu hodí zejména jejich preambule. Leč jsou i jiné právní, a zvláště legislativní nástroje – a Halász se typickým z nich ve své knize věnuje – které lze použít k formování historického pově- domí justifikujícího ten který stát a jeho zřízení. V tom směru jsou vděčným badatelským objektem právě středoevropské státy, protože střední Evropa „si vlastní podobu moderní národní státnosti vytvořila poměrně pozdě“ (s. 8). Středoevropský prostor je vymezován různě (poukázat lze na práce Haleckého,⁴ Magocsiho,⁵ Křena⁶ a mnohé další). Jak uve- deno, Ivan Halász se soustředil na státy Visegrádské skupiny, které se střední Evropou (popřípadě se střední Evropou *stricto sensu* nebo s východní střední Evropou) ztotožňují Julia Kim, Daniel Călin, Antony Polonsky nebo Jan Křen. Autor tedy píše o střední Evropě úžeji chápané (s. 13). Poznamenat lze, že i kdybychom do střední Evropy přiřadili ještě Rakousko, Chorvatsko a Slovinsko,⁷ šlo by rovněž v těchto případech o státní útvary, jež si svoji podobu moderní státnosti vybuďovaly po složitých peripetiích docela nedávno.

První kapitulu monografie autor nazval *Preambule: její význam v ústavním právu a his- torický narativ* (s. 11 a násl.). Preambule (*prae-ambulare*, předcházet) je zvláštní část legis- lativního textu a právníci měli dlouho tendenci ji podceňovat a vnímat ji spíše jako jeho literární okrasu bez normativní váhy.⁸ Zdá se, že se sofistikovanější pohled na úvodní par- tie tohoto typu v ústavách i jiných zákonech začal prosazovat až relativně pozdě,⁹ třebaže přetrvávají otázky, na něž dosud nejsou shodné odpovědi.^{10,11} Halász rozděluje ústavy do tří skupin: na ty bez preambulí, na konstituce sice s preambulemi, leč „*stručnými a relativ- ně chudobnými v konkrétních prvcích*“ (s. 12), a na ústavy s preambulemi rozsáhlejšími, hodnotově bohatými, někdy i relativně ideologickými – s tím, že ústavy státních útvarů střední Evropy *stricto sensu* patří právě do poslední skupiny. Z různých dílčích problémů,

³ BAXA, Bohumil. *Československé právo veřejné*. Praha: Spolek posluchačů komerčního inženýrství, 1933, s. 8.

⁴ HALECKI, Oskar. *East Central Europe in postwar organization*. Philadelphia, 1943. Dostupné z: <<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/000271624322800111>> [21. 2. 2020].

⁵ MAGOCSI, Paul Robert. *Historical Atlas of East Central Europe*. Seattle: University of Washington Press, 1993.

⁶ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005.

⁷ O Chorvatsku nebo Slovinsku se Halász zmiňuje např. na s. 24, 29. Sporadicky také o jiných státech, např. Bělorusku (s. 57).

⁸ Např. VAVŘÍNEK, František. *Základy práva ústavního*. 7. vydání. Praha: Všehrd, 1933, na s. 136 píše, že „*slavnostní, poněkud pyšná úvodní formule*“ československé ústavy z roku 1920 „*nemá závaznosti právního pravidla*“ a zdůrazňuje její „*ráz enunciativní, narrativní*“ s tím, že „*mohla by poskytovat nejvýše vykladačskou pomůcku pro některé sporné otázky z obsahu ústavní listiny*“. WEYR, František. *Československé právo ústavní*. Praha: Melantrich, 1937, zaujal na s. 89 stanovisko, že tato úvodní klauzule „*má význam toliko jako slavnostní politické prohlášení [...] není však právní normou*“.

⁹ Srov. např. VARGA, Csaba. Preambule – otázka právní vědy. *Státní správa*, 1978, č. 4, s. 69 an.

¹⁰ Rovněž v aktuálních českých reprezentativních komentářích najdeme ve výkladových partiích dílčí nuance. Srov. např. ŠÍMÍ- ČEK, Vojtěch. In: WAGNEROVÁ, Eliška et al. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 48 an., a RYCHETSKÝ, Pavel. In: RYCHETSKÝ, Pavel et al. *Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti státu. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 2 an.

¹¹ Nelze však přehlédnout, že se i náš Ústavní soud poukazem na úvodní partii ústavy dovolává „*obecně uznávaných zásad o děl- bě moci ve státech*“ (nálezn sp. zn. Pl. ÚS 16/94 z 21. 7. 1994), „*principů demokratického právního státu ve smyslu preambule a čl. 1 Ústavy*“ (nálezn sp. zn. Pl. ÚS 57/10–2 z 18. 1. 2011) nebo „*principů materiální spravedlnosti a právního státu, vyvěrajícími z Pream- bule a z článku 1 Ústavy ČR*“ (nálezn sp. zn. Pl. ÚS 25/12 ze 17. 4. 2013).

jež lze v souvislosti s ústavními preambulemi řešit, zajímá *Halásze* jejich narativ v porovnání stavů před rokem 1989 a po něm.

V prvním období lze rozeznat dvacet let mezi dvěma světovými válkami, přechodnou etapou, vymezenou léty 1945–1948/1949, a dobu mocenského monopolu komunistických vlád. Se zřetelem k tomu se autor věnuje úvodním částem československých ústav z let 1920, 1948 a 1960, jakož i zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci, polských ústav z let 1921, 1935, 1947, 1952, maďarských ústav z let 1919, 1920, 1946 a 1949 a obsáhlé novelizační změně preambule v poslední z uvedených ústav provedené při jejich změnách v roce 2012. Pokud jde o meziválečné období, všímá si autor i ústav Slovenského štátu z března 1939 a Slovenské republiky z července 1939.¹² Puntičkářský čtenář by se mohl pozastavit, že kniha věnuje pozornost ústavě Maďarské republiky rad,¹³ ale pomíjí Slovenskou republiku rad. Ta však za svoji krátkou existenci (16. 6. – 7. 7. 1919) vlastní ústavu nepřijala. Z podobných důvodů jsou patrně pominuty i další státní útvary, jež se zrodily v chaosu rozpadu Rakousko-Uherska jen k jepičímu životu, jak tomu bylo např. v případech Lemko-rusínské republiky a Západoukrajinské lidové republiky, jejichž území záhy připadlo meziválečnému Polsku.

Halász koncentruje svoji pozornost, jak se v ústavních preambulích objevuje vylíčení událostí, z nichž ústavodárce odvozuje základy aktuálního zřízení, na nichž chce stavět sociální a politickou budoucnost státního celku. Pro českého čtenáře jsou jistě zajímavé autorovy postřehy k československým ústavám, ale zajímavější snad jsou analytické texty k ústavním poměrům Slovenska, Polska a Maďarska, respektive k historickému a národnímu narativu v uvozovacích textech jejich ústav, zvláště pak podle platného právního stavu (s. 24 a násl.). Dnes se např. k tradici *coronae regni* hlásí jak česká,¹⁴ tak i maďarská ústava, ale v polské ústavě je *Corona Regni Poloniae*¹⁵ jako nedůležité téma pominuta; tamější ústavodárce se naopak výslovně přihlásil k nejlepším tradicím první (1791–1795) a druhé polské republiky (1918–1939). Slovensko ovšem mělo historický vývoj odlišný, a proto se jeho konstituce hlásí k odkazu Velké Moravy a cyrilometodějského duchovního dědictví. K tomuto historickému dědictví se ostatně hlásila i preambule československé ústavy z roku 1948. Přirozeně jsou i jiné motivy zaznívající v úvodech ústav, jimž autor věnuje pozornost, např. je to význam křesťanství pro národní a státní identitu, na něž zřetelně poukazují preambule platných ústav Maďarska,¹⁶ Polska a odkazem na „*cyrilometodějské duchovní dědictví*“ i Slovenska, zatímco česká ústava je v tom směru nepřekvapivě zdrženlivá.¹⁷

Ve druhé kapitole se *Halász* zabývá symboly královské moci a korunovačními klenoty v právních rádech uvedených čtyř států. V tom směru má ze zřejmých důvodů nejsilnější

¹² Srov. zák. č. 1/1939 Sl. z. ze 14. 3. 1939 a úst. zák. č. 185/1939 Sl. z. z 21. 7. 1939.

¹³ Zkušeností tohoto útvaru se dovolávala i maďarská ústava z roku 1949.

¹⁴ Označení někdejšího soustátí Čech, Moravy, Slezska a Horní i Dolní Lužice jako Koruny české se ale nedatuje od Přemyslovců (s. 25), nýbrž teprve od Lucemburků, poprvé až po roce 1320 – MALÝ, Karel. *Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918*. Praha: Panorama, 1988, s. 55, poukazuje na listinu z roku 1322; BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny země Koruny české. IV.a. 1310–1402*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2003, s. 109 (rovněž BOBKOVÁ, Lenka. *Ustavení Koruny království českého*. Praha: Havran, 2006, s. 83), na listinu z 13. 5. 1329. Významu politické (státoprávní) ideje nabyl pojem až díky opatřením Karla IV.

¹⁵ Používání výrazu *Korona Królestwa Polskiego*, respektive *Corona Regni Poloniae* je historicky doloženo od XIV. století, poprvé v listinách Kazimíra Velikého a Ludvíka I. Velikého.

¹⁶ Božího požehnání i slitování a ochrany se dovolává rovněž maďarská státní hymna.

¹⁷ Z československých ústav (1920, 1948, 1960) se křesťanství, které Češi a Slováci za společného soužití ve velkomoravské říši přijali v IX. století jako „*nejvyšší výtvor tehdejší vzdělanosti*“, paradoxně dovolává pouze ústava z 9. května 1948.

vazbu na tyto tradice Maďarsko, kde bylo konstitučně monarchické zřízení¹⁸ zrušeno až ústavou z roku 1946. Zejména symbolický význam královské koruny spojované se sv. Štěpánem,¹⁹ ustáleně označované za svatou (*Szent Korona*), jakož i idea s ní spojená (*Szentkorona-tan*),²⁰ jsou pro Maďary ustáleně důležité – svatoštěpánská koruna je také nad štítem maďarského státního znaku – a tamější vnímání této ideje je přirozeně zcela odlišné od hodnocení, jež čteme v české literatuře nedávné doby.²¹ *Halászova* pozornost se v této kapitole jeho knihy orientuje především na předmět samotný a na uherské korunovační klenoty vůbec, na právní režim jejich ochrany i na zákon I. z roku 2000 připomínající u příležitosti milénia vzniku maďarského státu úlohu Štěpána I. i význam svatoštěpánské koruny, nařizující přenést korunovační klenoty do budovy Sněmu²² a zpřístupnit je veřejnosti, jakož i vytvoření Sboru Svaté koruny (s. 40–41), který posléze (v roce 2010) inicioval obnovení Korunní stráže jako restituci staré tradice opuštěné v poválečné době na šestašedesát let (s. 41).

Svatováclavská koruna ani celek českých korunovačních klenotů sice nemají právní režim založený na zákonné úpravě – výslovně je vzpomíná jen několik podzákonných předpisů,²³ z nichž některé se týkají jejich zobrazení,²⁴ přesto *Halász* těmto klenotům věnuje bezmála stejný prostor jako těm maďarským. Zabývá se jejich osudem, vládními opatřeními ohledně držení klíčů potřebných pro vyzvednutí korunovačních klenotů z Korunní komory katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Snad by stálo za zmínku, že držitelé klíčů, respektive klíčníci, tvoří Radu pro zajištění péče o katedrálu, byť ta – na rozdíl od maďarského Sboru Svaté koruny – není vytvořena zákonem, ale společným prohlášením prezidenta republiky a pražského arcibiskupa i primase českého z 24. 5. 2010. Svatováclavská koruna měla také svou ideu, neboť se i v českém království vytvořil „*pojem české koruny královské jako nejvyššího subjektu jednotné státní moci*“ nadřazeného všem, kdo ji fakticky vykonávají, zavazující je „*v jeden závazek nesporně uznané a obecným zájmem i mystickou září zemských patronů obestřené nadosobní svrchovanosti*.“²⁵ Rovněž v českých zemích ještě v XIX. století žilo silné hnutí za oživení „*historických práv a zpomínky této státoprávní individuality*“.²⁶ *František Josef I.* sice reskriptem k českému

¹⁸ Království bylo v Maďarsku obnoveno po krátké přestávce dvou republikánských zřízení (1918–1920) v březnu 1920, byť, jak známo, král zvolen nebyl.

¹⁹ Původní koruna zakladatele státu Štěpána I. Uherského (969–1038), od roku 1000 prvního uherského krále svatořečeného v roce 1083, se nedochovala. Stávající koruna pochází z let 1074–1077.

²⁰ Svatá koruna byla chápána jako právní inkarnace státní moci. István Werbőczy (Štěpán z Vrbovce) píše v *Tripartitu*, že „*poté, co Maďaři [...] přijali katolickou víru [...] společenství z vlastní vůle přeneslo do pravomoci Svaté koruny [...] rovněž svoji svrchovanost a právo vládnout*“. Srov. ŠTENPIEN, Erik. *Tripartitum*. Bratislava: Eurokodex, 2008, s. 71. Maďarská Wikipedie poukazuje na fakt, že symbolická funkce svatoštěpánské koruny tvoří jeden z výchozích bodů maďarského ústavního práva [https://hu.wikipedia.org/wiki/Szent_Korona (25. 2. 2020)]. Současná maďarská ústava v preambuli mj. uvádí: „*ctíme si Svatou Korunu, která ztělesňuje ústavní kontinuitu svrchovanosti Maďarska a jednotu národa*“.

²¹ Srov. VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu*. 3. vydání. Praha: Orbis, 1975, s. 356, nebo MALÝ, Karel. *Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918*. Praha: Panorama, 1988, s. 84.

²² Maďarské národní muzeum v Budapešti, kde byly klenoty umístěny dříve, uchovává jen korunovační plášť.

²³ Zejména nař. vlády. č. 337/2002 Sb., o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky [§ 1 odst. 1 písm. a)], přičemž příloha k nařízení korunovační klenoty vypočítává jako „*soubor věcí tvořený Svatováclavskou korunou, pouzdrem na korunu, poduškou pod korunu, žezlem, pouzdrem na žezlo, jablkem, pouzdrem na jablko, pláštěm s helmelinovými doplňky, štolou, pásem a tzv. manipulem s helmelinovým lemem, uložený na Pražském hradě*“. Dále pak nař. vlády č. 522/2005 Sb., kterým se stanoví seznam utajovaných skutečností (příloha 13).

²⁴ Např. vyhl. č. 81/2018 Sb., o vydání bankovek po 100 Kč vzoru 2018 (§ 2 odst. 2), nebo vyhl. č. 39/1998 Sb., o vydání zlatých mincí Karel IV. po 10 000 Kč (§ 2) apod.

²⁵ ŠUSTA, Josef. *Karel IV. Za císařskou korunu*. Praha: Jan Laichter, 1948, s. 63.

²⁶ KALOUSEK, Josef. *České státní právo*. 2. vydání. Praha: Bursík & Kohout, 1902, s. 552.

sněmu z 12. 9. 1871 přislíbil obnovit přísahou a korunovací uznání státoprávního postavení Koruny české,²⁷ leč jak známo, k tomu nedošlo. Nicméně, jak *Halász* připomíná, i bez zákonné úpravy české korunovační klenoty používají velké úcty a zájmu obyvatelstva, přičemž politicko-právní doktrína Koruny se připomíná tradicemi *dávné státnosti zemí Koruny české* v preambuli naší ústavy (s. 46). V závěru subkapitoly *Česká královská koruna včera a dnes* se celkem neorganicky objevuje odstavec o státní pečetí (s. 46), která s korunovačními klenoty nemá nic společného.²⁸

Velmi zajímavá je subkapitola o polských korunovačních klenotech a jejich pohnutých osudech, jejichž symboliku Polská republika z řady důvodů (s. 49) nahradila symbolikou insignií prezidentské moci. Ty měly po okupaci Polské republiky Německem a Sovětským svazem v držení polské exilové státní instituce. Myslím, že jen úzkému kruhu odborníků je známo, že „londýnská republika“ Poláků v čele s exilovým prezidentem trvala až do roku 1990 a skončila svoji existenci uznáním *Lecha Wałęsy* za prezidenta zvoleného z vůle národa ve všeobecných volbách. Prezidentské insignie byly „jako symbol polské suverenity“ až poté přeneseny z Londýna do Královského hradu (*Zamek Królewski*) ve Varšavě (s. 54).

Ve třetí kapitole se autor zabývá státními symboly, respektive národní a státní symbolikou (s. 57 a násl.). Poukazuje na zdroje, z nichž se státní symboly utvářely jako symptomy státní ideje, i na úplnou či alespoň částečnou revitalizaci původních státních symbolů v nových demokratických zřízeních po roce 1989 odklonem od symboliky komunistických režimů. Upozorňuje na historické povědomí, z něž státní symboly vznikají, a rovněž na jejich vnitrostátní i mezinárodní funkci.

Státní symboly jsou upraveny v ústavách nebo v podústavních právních předpisech. Všechny státy Visegrádské skupiny mají mezi svými státními symboly státní vlajku, státní znak a státní hymnu. Česko, Polsko i Slovensko také státní pečeť, přičemž polská úprava státní pečeti je nejmladší, ale také nejsostifikovanější (s. 78). Česká ústava kromě uvedených (s rozlišením malého a velkého státního znaku) prohlašuje za státní symboly ještě státní barvy a vlajku prezidenta republiky. Náš stát si tak zvolil státní symboliku nejsložitější (s. 59). *Halász* poutavě vysvětluje kontext státních symbolů z různých hledisek. Pro českého čtenáře jsou patrně nejzajímavější partie věnované Maďarsku a Polsku, o nichž se v tomto ohledu ve zdejším prostředí většinou málo ví. Může např. překvapit, že maďarská státní hymna byla poprvé upravena psaným ústavním právem až v roce 1989, když do té doby hymnu upravovala ve všech předchozích režimech jen tradice (s. 70).

Minulost a symbolika se odráží rovněž ve státních vyznamenáních, kterým autor věnoval relativně stručnou čtvrtou kapitolu (s. 81 až 87). Výklad začíná pasáží o čtyřech polských řádech, z nichž nejstarší a nejvyšší je Řád bílého orla (*Order Orła Białego*), respektive bílé orlice.²⁹ V knize se uvádí, že vyznamenání bylo udělováno od roku 1704 (s. 81).

²⁷ Ibidem, s. 643.

²⁸ Srov. někdejší zák. č. 252/1920 Sb., kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečetí, nař. vlády č. 512/1920 Sb. k provedení zákona ze dne 30. března 1920, č. 252 Sb. z. a n., kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečetí. Dnes zejména čl. 14 Ústavy, zák. č. 3/1993 Sb., o státních symbolech České republiky a zák. č. 352/2001 Sb., o užívání státních symbolů České republiky.

²⁹ Čeština (včetně děl specializovaných na faleristiku) dlouhodobě tíhne spíše k označování nejvyššího polského vyznamenání jako Řádu bílé orlice (viz např. MĚŘIČKA, Václav – LEIDL, Bernard. *Polský řád bílé orlice*. Praha: Československá společnost přátel drobné plastiky, 1964, nebo FIDLER, Jiří – WITTLICHOVÁ, Lucie. *Krása evropské faleristiky*. Praha: Naše vojsko, 2009). Podobně v polském státním znaku vidí orlici, nikoli orla. Naproti tomu polština maskulinizuje např. moravskou orlici na orla (*Orzeł w srebrno-czerwonej szachownicy*). Je to dáno pravidly české heraldiky pokládající dravce rodu Aquila s jednou hlavou za orlice, s dvěma hlavami za orla.

Ale zdá se, že *August II. Silný* udělil tento řád poprvé již v říjnu 1703 *Ivanu Mazepovi*,³⁰ ač tento polský král řád formálně založil až v roce 1705.³¹ Poté se autor věnuje českým státním vyznamenáním a jejich právní úpravě, poněkud složitě strukturaci slovenských státních vyznamenání (křížů a řádů) a medailí, jakož i státním vyznamenáním Maďarska. Čtenář se v naznačených směrech dozví mnoho zajímavého nejen o vyznamenáních samotných, ale i o jejich právní úpravě a jejím vývoji. Všechny státy Visegrádské skupiny se i v tomto ohledu rozhodly nějakým způsobem vypořádat s obdobím, kdy je ovládly a ovládaly komunistické strany. Tak např. Česká republika navázala na československé tradice, Slovenská republika se od nich odtrhla a vytvořila si vlastní symboliku (s. 82), Polsko si uchovalo vedle tradičních řádů z XVIII. století – řádů Bílé orlice a *Virtuti militari* – a Řádu obnoveného Polska (*Polonia restituta*) zřízeného v roce 1921, transformovaný Řád Za zásluhy Polské republiky (*Order Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej*) zřízený v roce 1974 (s. 81). Maďarsko naproti tomu opustilo někdejší Řád Maďarské republiky Za zásluhy (*Magyar Népköztársasági Erdemrend és Érdemérem*) zřízený v roce 1946 a nahradilo jej v roce 2011 „na piedestalu vyznamenání“ (s. 84) Maďarským řádem sv. Štěpána (*Magyar Szent Istvánrend*), jež co do významu následuje Korvínův řetěz (*Corvin-lánc*). V obou případech jde o obnovená vyznamenání. Jak *Halász* uvádí (s. 84), Řád sv. Štěpána zřídila *Marie Terezie* v roce 1764,³² Korvínův řetěz v roce 1930 *Miklós Horthy*. Nejen z právní úpravy maďarských vyznamenání dovršené v roce 2011, ale i z ústavní preambule i z některých dalších nosičů zprostředkujících symboliku maďarského státního a národního narativu jako by se čtenáři mezi řádky evokoval, jak o tom píše *Jiří Peňás*, „ten smutek trianonský“ a nostalgii ztracených časů někdejšího velmocenského sebevědomí a „postavení Uher jako mocné síly evropského významu“.³³ Recenzent to chápe, náš stát také přišel o Lužici a Slezsko, a to tam žilo nesrovnatelně méně Čechů, než Maďarů v Sedmihradsku nebo na Žitném ostrově. Jistěže jde o nesouměřitelné situace,³⁴ ať už vzhledem k působení času, anebo rozdílu v národních mentalitách, a co v ohnivé maďarské duši může vyvolávat rozjitření, způsobí v té české nanejvýš nostalgické zasnění. Nicméně v závěru první světové války a po porážce ústředních mocností někteří českoslovenští politici a další osobnosti usilovali o restituci Lužice a ze ztraceného Slezska především někdejšího kladského hrabství (ale také Hlubčicka a Ratibořska) pro vznikající československý stát. Ještě po druhé světové válce se tyto snahy zopakovaly³⁵ a v případě Kladska a dalších území v polském Slezsku byly ukončeny až v roce 1958.³⁶ Ale možná je to jen nevýznamné myšlenkové hnutí příslušníka odcházející generace a dnešní mileniálové snad mají ve svých *cool* životech jiné myšlenky, nápady a pocity. *Halász* ovšem nic takového ani nenaznačuje. Všimá si

³⁰ Srov. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Iwan_Mazepa> [26. 2. 2020], nebo PRUSZYŃSKI, Jan. Order Orła Białego w Rzeczypospolitej. Dostupné z: <https://www.wrotapodlasia.pl/pl/region_i_gospodarka/region/urodziny_wojewodztwa/Order%20Orla%20Bialego%20w%20Rzeczypospolitej.html?format=pdf> [11. 3. 2020].

³¹ Srov. SIERBA, Michał. Tykocińskie początki Orderu Orła Białego. In: *Vade Nobiscum. Materiały Studenckiego Koła Naukowego Historyków Uniwersytetu Łódzkiego*. 2013, T. VI., s. 151 an.

³² Srov. *Constitutiones insignis Ordinis Equitum S. Stephani Regis Apostolici*. Wienne: Joseph Kurzböck, 1764. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=qvA1QAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [28. 2. 2020].

³³ PEŇÁS, Jiří. Sifonová melancholie v Rábu. *Tydeník Echo*. 2020, č. 7, s. 55.

³⁴ Správně na to poukázal recenzent tohoto příspěvku.

³⁵ Pokud jde o Lužici, srov. např. CHODĚJOVSKÝ, Jan. *Lužice v plánech na vybudování nového Československa. Velké naděje a zklamání českých slavistů*. Disertační práce. 2011. Dostupné z: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/24903/>> [11. 3. 2020].

Pokud jde o Kladsko, srov. např. KULHÁNEK, František. *Boj o Kladsko*. Praha: Práce, 1946.

³⁶ Srov. úst. zák. č. 62/1958 Sb., o konečném vytyčení státních hranic s Polskou lidovou republikou.

ale například, že Maďarsko jako jediné ze zemí Visegrádské skupiny ve svém nejvyšším státním vyznamenání nepoužilo klíčový prvek státního znaku, nebo že slovenská úprava státních vyznamenání obsahuje nejvíc odkazů na historické osobnosti, zatímco Polsko se této symboliky ve svých vyznamenáních zdrželo (s. 86).

Pátou kapitolu o právní úpravě státních svátků autor otvírá výkladem, jak se pod vlivem osvícenství a hlavně působením myšlenkových proudů XIX. století rozvíjelo původně výlučně náboženské svátkové právo³⁷ ve státech, jež se postupnými kroky laicizovaly a začaly stanovováním státních svátků utvářet vlastní politický a národní narativ (s. 89 a násl.). Přírozeně i do tohoto narativu některé církevní svátky prorostly. Typickým příkladem je Den sv. Štěpána v Maďarsku (s. 90) nebo v českých zemích svátek sv. Václava oslavovaný dnes jako Den české státnosti. K prvním ryze politickým státním svátkům patří den přijetí ústavy první polské republiky (3. 5. 1791), prohlášený státním svátkem už 5. května téhož roku a znovu po obnovení polského státu zákonem z roku 1919;³⁸ svátek přestal být po roce 1946 oficiálně oslavován a opětovně byl zaveden v roce 1990 (s. 93). Autor čtenáře provází složitým vývojem svátkového práva v turbulencích, jež střední Evropa prožila od XIX. století a v nichž veřejná moc institucionalizací státních svátků vyzdvihovala, anebo jejich rušením zatracovala různé osoby a události. Autor čtenáře seznamuje s prameny svátkového práva a jejich proměnami. Příklad někdejšího Československa s ucelenou kodifikací svátkového práva v zákoně č. 65/1925 Sb. je jedním z možných přístupů; jiný se vyvíjel v Maďarsku a ještě jiný v meziválečném Polsku, které jednotlivé státní svátky upravovalo zvláštními zákony. Československo již od roku 1925 upravilo kromě státních svátků také památné dny a v zákoně č. 93/1951 Sb. ještě dny významné. Zákon posledně zmíněný přepsal symboliku státních svátků docela kategoricky, podobně jak se stalo i v dalších středoevropských zemích za vlády komunistů, přičemž „nejsovětšější úpravu“ vykazovalo Maďarsko (s. 97). Po roce 1989 a po rozdělení Československa došlo v zemích Visegrádské skupiny k revizi úpravy státních svátků, přičemž např. Česko spíše více než méně navazuje na tradici předválečné republiky (s. 110), zatímco Slovensko si vytváří vlastní symboliku a s její pomocí posiluje svoji identitu (s. 111). V kontextu dat významných pro ten který stát představují zvláštní téma narozeniny hlavy státu a v knize je mu věnována ucelená subkapitola (s. 105 až 109). Některé narozeniny byly slaveny spontánně, s podporou veřejných institucí, aniž to zprvu nalezlo odraz v právní úpravě. Typický případ představuje den *Masarykových* narozenin oslavovaných 7. března sice hned od roku 1919, ale prohlášený za památný den až zákonem č. 248/1946 Sb., ovšem jen nakrátko. V Maďarsku byly podle nařízení ministra obrany z roku 1923 slaveny nejen *Horthyho* narozeniny, ale i jeho jmeniny (s. 107). U našich severních sousedů měl v meziválečném období mimořádné postavení *Józef Piłsudski* symbolizující obrozené Polsko, ačkoli prezidentem nikdy nebyl.³⁹ Jeho narozeniny byly masově slaveny jeho příznivci na úrovni státního svátku (s. 108).

Český čtenář si s tématem šesté kapitoly nazvané *Středoevropské „zásluhové“ zákony a formování oficiálního historického kánonu* spojí především zákon prohlašující, že se T. G. Masaryk zasloužil o stát (zák. č. 22/1930 Sb.),⁴⁰ snad i s některými následnými

³⁷ Termín ‚svátkové právo‘ použil např. československý zákon č. 248/1946 Sb., o úpravě svátkového práva.

³⁸ Ustawa z dnia 29 kwietnia 1919 r. o święcie narodowe m trzeciego maja.

³⁹ Nemyslím, že je správné tvrzení, že *Piłsudski* „nezastával oficiální vedoucí funkci ve státě, který založil“ (s. 108) vzhledem k tomu, že od vzniku druhé polské republiky zastával až do roku 1922 funkci náčelníka státu (*Naczelnik Państwa*).

⁴⁰ Méně známé jsou další meziválečné zákony týkající se *Masaryka* (s. 117 an.).

podobnými zákony deklarujícími zásluhy *Štefánikovy, Benešovy a Havlovy*.⁴¹ Také Slovensko si ve své legislativní praxi osvojilo přijímání zákonů tohoto typu. Význam *Andreje Hlinky* byl oceněn dokonce dvakrát⁴² (s. 118). Naproti tomu Polsko se až na jedinou výjimku v podobě zákona na ochranu jména *Józefa Piłsudského* k této praxi postavilo zdrženlivě (s. 124). Možná překvapí, že tradice zásluhových zákonů vznikla v uherském státě už v roce 1848. Využívána byla i po roce 1918, odrážejíc proměny politiky a ideologické předěly, na něž Maďarsko ani v moderní době nebylo chudé a o nichž *Halász* píše docela poutavě (s. 120 a násl.).

Myslím, že se autorovi podařilo, co naznačil v závěru: „*poskytnout čtenáři pohled do zákulisí ‚historické duše‘ střeoevropských národů a jejich ústavodárných elit*“ (s. 126). Jeho práce je rozsahem nevelká, ale plná informací podávaných ve srozumitelném kontextu a s pochopením pro specifika čtyř střeoevropských republik. Publikace je typograficky a redakčně zpracována do uživatelsky příjemné podoby, nějaké tři nebo čtyři tiskové chyby nestojí za zvláštní zmínku. Stejně tak netřeba zveličovat pár nesouhlasných výhrad, učiněných shora; ostatně se týkají momentů vzhledem k hlavnímu zaměření knihy spíše marginálních. Kniha je to podnětná, obsahově bohatá, metodologicky zdařile zpracovaná funkčním propojením přístupů oborů juristického i nejuristických. Z ní i ten český čtenář, jehož zajímají naši nejbližší sousedé, zjistí o nich, ale i o svém vlastním státě, penzum informací, z nichž byl jistě větší počet dosud mimo jeho pozornost. Pokud jde speciálně o juristy, jsou pro ně např. zásluhové zákony, právní úprava památných dnů nebo obsah preambule ústavy zpravidla mimo jejich profesní zájem, ačkoli i ty mají myšlenkový dosah působící na vnímání vlastního i cizích států a v lecčems jsou důležitější než momentální úprava sazby daně z přidané hodnoty. Řekl bych, že nejde jen o toto poslání. Přínosem knihy je i to, že vyvolává v čtenáři myšlenky, vede jej k jeho vlastním komentářům, souhlasným i kritickým poznámkám a dalším úvahám, jak o tom snad svědčí i tato recenze.

Karel Eliáš*

⁴¹ Zák. č. 117/1990 Sb., č. 292/2004 Sb. a č. 94/2012 Sb.

⁴² Zák. č. 83/1939 Sl. z. a zák. č. 531/2007 Z. z.

* Prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš, Ústav státu a práva, v. v. i. E-mail: karel.elias@ilaw.cas.cz. Recenze vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.